

beeldvorming onthullen eigen opvattingen en waardepatronen. Uit de reisverhalen van Nederlanders die in de eerste helft van de negentiende eeuw de Verenigde Staten bezochten, zou dus een beeld kunnen ontstaan van de wijze waarop Nederlanders in die tijd tegen hun eigen cultuur en identiteit aankeken. Dat is het uitgangspunt van dit boekje (oorspronkelijk een doctoraalscriptie): te achterhalen of het matte, lusteloze en zelfingenomen 'Jan Salie'-zelfbeeld dat Nederland in deze periode zou hebben, voor de reizigers een realiteit was en inderdaad uit het Amerikaanse tegenbeeld af te leiden. De conclusie luidt ontkennend, aangezien de reizigers meer overeenkomsten dan verschillen tussen beide 'culturen' ontdekten.

Om tot die conclusie te komen, heeft de schrijfster tien gedrukte reisverslagen geanalyseerd en bepaalde elementen daaruit vergeleken met de eerder geschetste Nederlandse situatie. Tot deze, over vijf hoofdstukken verdeelde elementen behoren, naast techniek, straatbeeld, infrastructuur, cultuur, politiek, slavernij, de positie van de vrouw en het volkskarakter ook religie en weldadigheid; de laatste twee onderwerpen komen er met 8 bladzijden (81-88) wat mager af. Dat dit wat schematisch gebeurt, is tot daar aan toe, maar met het eindresultaat schieten we voor een werkelijke analyse van het zelfbeeld weinig op. Tien verslagen is niet veel voor een halve eeuw. De auteurs worden bovendien onvoldoende geïntroduceerd. Aangezien zowel Nederland als de Verenigde Staten tussen 1812 en 1860 nogal ingrijpend veranderden, kan men hun oordelen en beschrijvingen moeilijk zonder meer naast elkaar zetten en vergelijken. Het vaak gebrekkige inzicht in de Nederlandse situatie waarvan de schrijfster blijk geeft, maakt haar gevolgtrekkingen alleen maar wankeler. Hadden de katholieken in Nederland tot 1853 werkelijk 'geen godsdienstvrijheid' (p. 31)? Was in 1859 een strijd gaande om het algemeen kiesrecht (p. 47)? Was in Nederland tussen 1812 en 1860 slavernij toegestaan (p. 70)? Waren in deze periode de religieuze tegenstellingen aan het afnemen (p. 83)?

Kortom, het uitgangspunt voor dit onderzoek was aardig, maar de uitwerking verdient methodisch en historisch geen schoonheidsprijs. Dat is jammer, want sommige citaten uit de reisverhalen laten vermoeden dat er meer uit te halen viel, vooral op die punten waar de reizigers het oneens zijn. Anderzijds zijn de nationale stereotypen ook niet te versmaden: waar alle Nederlandse bezoekers over vielen, was het gebrek aan properheid in de straten.

Ben Tervoort, *Jezus, ben jij dat? Het verhaal van een roeping*, KDC-MemoReeks: Verhalen van het katholiek leven deel 1, Nijmegen 1998. 223 blz. ISBN 90 5625 035 3. f 34,50.

– J.Y.H.A. Jacobs

Deze autobiografische schetsen vormen het eerste deel van een nieuwe reeks van het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen, waarin persoonlijke ervaringen en herinneringen aan mensen en gebeurtenissen uit een voorbij katholiek leven worden vastgelegd ten behoeve van een generatie die daarvan nauwelijks nog weet heeft. Centraal in dit boek staat een terugblik op een levensfase, doorgebracht in een kloosterorde. De auteur, Ben Tervoort (geboren in 1920) was van 1966 tot 1987 hoogleraar Algemene Taalwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam met als specialisatie psycho- en patholingustiek. Over die woelige jaren waarin de Nederlandse universiteiten ten gevolge van de in elkaars verlengde liggende processen van democratisering en bureaucratisering fundamenteel van karakter veranderden met alle gevolgen van dien voor de aan die instellingen verbonden wetenschappers, krijgt de lezer niets te horen. De eigen beleving van die tijd houdt – klaarblijkelijk? – geen verband met het katholiek-zijn van de auteur. Alle nadruk ligt op de periode die hieraan voorafging: het verbonden-zijn van Tervoort aan de jezuïetenorde, van september 1938 tot najaar 1964. Dat verblijf stond vrijwel geheel in het teken van opleiding en studie, ongetwijfeld met het oog op een loopbaan als jezuïet in een seculiere tak van wetenschap.

De herinneringen waarvan dit boek de neerslag vormt, zijn voortgekomen uit een reeks 'lichtvoetige stukjes vol anekdotes' die door Tervoort tussen 1983 en 1993 werden geschreven voor het interne mededelingenblad van de Nederlandse jezuïeten. De omwerking tot een samenhangend en goed lopend verhaal voor een niet ingewijd lezerspubliek mag alleszins geslaagd genoemd worden. Tervoort schrijft bovendien vlot en levendig. Na de vrij summier beschreven middelbare schoolopleiding – als externe leerling – op het door jezuïeten geleide Canisius College in Nijmegen (1932-1938) begon Tervoort in september 1938 met zijn noviciaat: de tweejarige kennismakingsperiode met de spiritualiteit en discipline van de orde, gevolgd door één jaar junioraat als een meer directe voorberei-